

**А. Баршчэўскі, Я. Глупкоўска, Н. Амельянюк, М. Кандрацюк,
М. Чурак**

**КАФЕДРА БЕЛАРУСКАЙ ФІЛАЛОГІИ
НА ПАРОЗЕ НОВАГА 25-ГОДДЗЯ**

Кафедра беларускай філалогіі Варшаўскага ўніверсітэта была заснавана ў 1956 годзе. Дзяржаўныя ўлады прыйшлі да вываду, што культурныя патрэбы некалькісоттысячнай беларускай нацыянальнай меншасці павінны быць забяспечаны высокакваліфікаўанымі беларусістамі.

Практычнае ажыццяўленне дзейнасці кафедры беларускай філалогіі было даручана праф. Антаніне Абрамскай-Яблонскай, якая з выключнай энергіяй прыступіла да падрыхтоўкі дыдактычнага працэсу.

Цяжкасці ў першыя перыяд існавання Кафедры былі вельмі вялікія:

- недахон кваліфікаўаных выкладчыкаў беларусістаў,
- вельмі малая колькасць беларускай мастацкай літаратуры,
- недахон падручнікаў па гісторыі беларускай літаратуры і беларускаму мовазнаўству,
- нязначная колькасць навуковай літаратуры, прысвечанай беларусазнаўству.

Ужо з першых дзён існавання Кафедры, навуковыя, дыдактычныя і бібліятэчныя ўстановы БССР аказалі вялікую дапамогу ў вырашэнні ўсіх вышэй прыгаданых праблем. З БССР прыехалі два выкладчыкі: навуковы супрацоўнік Інстытута мовазнаўства АН БССР дац. Мікалай Бірыла і супрацоўнік Педагагічнага інстытута імя М. Горкага дац. Васіль Тарасаў. Праз два гады замянілі іх наступныя навуковыя супрацоўнікі — Аркадзь Жураўскі і Міхась Лазарук. Гэтыя прадстаўнікі беларускай савецкай навукі не толькі вялі заняткі са студэнтамі, але таксама „прыучалі да прафесіі“ маладых польскіх навуковых супрацоўнікаў Кафедры: Э. Смулькову, Л. Базылюк, А. Баршчэўскага.

Апрача названых выкладчыкаў, на кароткатрываўшы перыяды прыезджалі на Кафедру з БССР такія навуковыя супрацоўнікі, як праф. Абэцэдарскі, праф. Ларчанка, праф. Шакун, праф. Лойка, дац. Казлова, дац. Бурак і многія іншыя.

Практычна амаль усе беларускія гісторыкі літаратуры і мовазнаўцы, якія траплялі ў Польшчу, згаджаліся выступіць з дакладамі перад аўдыторыяй студэнтаў і навуковых супрацоўнікаў Кафедры.

Другімі праявамі дапамогі з боку навуковых установ БССР для Кафедры былі кароткатрываўшы і доўгатрываўшы стажы-

роўкі малодшых навуковых супрацоўнікаў Кафедры ў БССР. У Мінску і іншых навуковых савецкіх цэнтрах побывалі А. Багроўская, М. Врублеўскі, Л. Базылюк, Э. Смулкова, А. Баршчэўскі, а супрацоўнік Кафедры Я. Глушкоўская адбыла ў БССР аспірантуру і бараніла там кандыдацкую дысертацию. Зараз таксама З. Скібінская рыхтуеца да абароны ў Мінску кандыдацкай дысертациі, прысвечанай перакладам „Пана Тадэвуша“ на беларускую мову”.

На працыгуту ўсяго 25-гадовага існавання Кафедра атрымоўвала і атрымоўвае з БССР вялікую колькасць мастацкай і навуковай літаратуры, падручнікаў, літаратурнай і грамадской прэсы. Усё гэта ў сур'ёнай ступені аблягчае навуковы і дыдактычны працэс на Кафедры.

На працыгуту 25-гадовага існавання нашай установы было падрыхтаваных каля 170 выпускнікоў беларусістаў, якія прыступілі да працы ў розных установах ва ўсёй краіне. Дзякуючы дадатковай спецыялізацыі — рускай філалогіі, выпускнікам досьць лёгка знайсці работу нават там, дзе іх беларусцістъгчнае ёдукацыя не мае непасрэднага прымяненія.

Кандыдаты на студэнтаў Кафедры беларускай філалогіі выводзяцца галоўным чынам з беларускіх ліцэяў у Бельску-Падляшскім і Гайнайцы. Аднак, апрача іх, прыходзіць да нас заўсёды група кандыдатаў-полякаў, якія ніколі не сустракаліся з беларускай мовай. Такая сітуацыя вымагае ў выкладчыкаў спецыяльнага дыдактычнага падыходу. Трэба з прыемнасцю аднавіваць, што многія з гэтых студэнтаў хутка аপаноўваюць беларускую мову. Варта падкрэсліць таксама сардечную атмасферу між студэнтамі, незалежна ад таго, з якога рэгіёну краіны яны паходзяць і да якой нацыі належаць.

У апошнія дзесяцігоддзі Кафедра вядзе даволі акрэсленую палітыку ў галіне магістэрскіх дысертаций. Галоўным чынам گрунтуюцца яны на дыялектных і фальклорных матывах. І так, дагутуль напісаны і абаронена каля ста магістэрскіх дысертаций, прысвяченых фальклору паасобных беларускіх вёсак на Беласточчыне. Гэтыя дысертациі маюць харектар свайго роду помнікаў, паставленых этнічнай і фальклорнай беларускай культуры. Таксама ў будучым Кафедра намерваецца працягваць весці гэты напрамак навуковых зацікаўленняў.

Варта падкрэсліць добрыя сацыяльныя ўмовы, у якіх жывуць нашыя студэнты. Практычна ўсе студэнты з Беласточчыны атрымоўваюць стыпендыі, маюць месца ў інтэрнатах і карыстаюцца сталоўкамі. Да несумненных выгад трэба залічыць тое, што аўдыторыі, бібліятэка, інтэрнат і становая знаходзяцца амаль у адным месцы.

На працыгуту ўсяго існавання Кафедры універсітэцкія ўлады ў асобе Дэканана і замдэканана адносіліся з вялікай увагай да наших

патрэб і праблем. Гэтыя карысныя адносіны з'яўляюцца гарантыйяй, што Кафедра і ў будучым будзе паспяхова развіваша.

Навуковая дзейнасць Кафедры беларускай філалогіі вядзеца ў двух галоўных напрамках: мовазнаўчым і гісторыка-літаратурным, з шырокім улікам даследавання фальклору Беласточчыны.

У 1956-1971 г.г., калі Кафедру ўзначальвала праф. А. Абрэмская-Яблонская, мовазнаўцы началі калектывную работу ў галіне лексікаграфіі і анатоміі. Вынікам гэтых прац з'яўляецца выдадзены ў 1962 г. падручны польска-беларускі слоўнік пад рэд. А. Абрэмскай-Яблонскай і М. Бірылы, падрыхтаваны матэрыял да беларуска-польскага слоўніка і сабраны назвы мясцовасцей і фізіяграфічных аб'ектаў усходніх Беласточчыны. Сёння навуковы калектыв Кафедры пад кіраўніцтвам дан. Э. Смульковай, на аснове картатэкі мікратапонімаў, рыхтуе да выдання слоўнік мікратапонімі паўночна-ўсходніх Польшчы. Сабраны ў картатэцы анатомічны матэрыял (каля 35 тысяч слоў) выкарыстоўваецца таксама як аснова навуковых публікаций, дыпломніх і доктарскіх дысертацый.

Гэты самы калектыв, у якім удзельнічала адна асоба, не працуячая ў Кафедры, у 1975-1980 г.г. вёў даследаванні лексікі польска-беларуска-літоўскага моўнага пагранічча. У выніку супрацоўніцтва між Інстытутам мовазнаўства імя Я. Коласа АН БССР, Інстытутам славяназнаўства ПАН і Кафедрай беларускай філалогіі Варшаўскага ўніверсітэта запланавана выданне 5-томнага „Слоўніка беларускіх гаворак паўночна-заходніх Беларусі і яе пагранічча“, 1-шы том якога быў надрукаваны ў ў 1979 г., 2-гі — у 1980 г., а апошнія трэћы тэмы знаходзяцца ў рэдакцыйнай апрацоўцы ў Мінску. На аснове сабранага слоўніка-вага матэрыялу, які налічвае каля 9 тысяч слоў, мовазнаўцы Кафедры намерываюцца ў далейшым заніца распрацоўкай пытанняў моўных балта-славянскіх і беларуска-ўкраінска-польскіх контактаў.

На працягу 25-гадовага існавання Кафедры яе супрацоўнікі, як мовазнаўцы, так і літаратуразнаўцы, удзельнічалі ў многіх навуковых працах, якія вяліся ў іншых установах. Варта было б адзначыць удзел у падрыхтоўцы матэрыялаў да атласа ўсходнеславянскіх гаворак Беласточчыны, I-шы выпуск якога, выдадзены Інстытутам славяназнаўства ПАН, выйшаў з друку ў 1980 г., сааўтарства книгі „Дыялектныя тексты Беласточчыны з моўным каментарыем“, выдадзенай Беластоцкім навуковым таварыствам у 1973 г., супрацоўніцтва ў выдавецкай рабоце фі-

лалагічнага выдання Тарашкевічавага перакладу на беларускую мову „Пана Тадэвуша“ А. Міцкевіча, да якога праф. А. Абрамская-Яблонская напісала ўступ і каментары (у друку).

Апрача калектыўных, на Кафедры вядуцца індывідуальныя даследаванні, праблематыка якіх вельмі разнародная, хоць пе-раважае дыялекталагічная тэматыка, што выкліканая цеснымі контактамі з беларускай мовай на Беласточчыне. У дыялектным аспектце паасобнымі аўтарамі былі распрацаваны пытанні фанетыкі, марфалогіі, сінтаксісу, акцэнтуацыі, лексікі, беларуска-літоўскіх і беларуска-польскіх моўных сувязей і цэлы шэраг іншых праблем. Сюды можна аднесці працы Э. Смульковай, м. інш. „Нарыс фаналагічных сістэм беларускіх і ўкраінскіх гаворак усходній Беласточчыны“ (SO, XVII, 3, 1968), „Земляробчая лексіка ў гаворках усходній Беласточчыны на ўсходнеславянскім фоне“, „Літуанізмы ў беларускай сельскагаспадарчай лексіцы“ (LP, VIII, 1969) і інш., артыкулы Я. Глушкоўскай, прысвечаныя лексіцы ганчароў і рыбакоў (у друку), артыкул Н. Амельянюк, у якім разглядаюцца тэрміны, звязаныя з абрацамі вяселля на Беласточчыне (у друку).

У меншай ступені, чым дыялекталагічныя, знаходзяць сваё асвятленне пытанні сучаснай беларускай мовы і гісторыі мовы. З нешматлікіх публікацый можна назваць артыкулы А. Абрамская-Яблонской „Да гісторыі нармалізацыі беларускай літаратурнай мовы“ (Беларускае і славянскае мовазнаўства, Мінск 1972), Э. Смульковай і А. Жураўскага „Асноўныя цяжкасці беларускай арфаграфіі“ (Jpol, XLI, 1, 1961), А. Багроўскай „Беларускія звароты тыпу пайсці ў грыбы“ (SO, XII, 2, 1965), некалькі артыкулаў Я. Глушкоўскай, у якіх разглядаюцца няпэўныя зайнікі ў сучаснай беларускай літаратурнай мове (надрукаваныя ў Весніку БДУ і ў Весцях АН БССР). Апублікавана таксама манаграфія Э. Смульковай, прысвечаная акцэнтуацыі ў беларускай мове, і шэраг яе артыкулаў аб катэгорыі ступені парашнання ў сучаснай беларускай мове.

Гісторыя мовы і гістарычная дыялекталогія прадстаўлена работамі А. Абрамская-Яблонской, м. інш. „Заўвагі аб мове польскіх песень у рускім спеўніку канца XVIII ст.“ (SO, XV, 4, 1966) і Т. Ясінскай-Сохы „Флексійная сістэма помнікаў старабеларускай пісьменнасці II пал. XVI ст.⁸, артыкуламі Э. Смульковай аб акцэнтуацыі помнікаў старабеларускай пісьменнасці XVII ст і Я. Глушкоўскай аб графіцы і арфаграфіі помнікаў старабеларускай пісьменнасці XVI ст.

Разам за 25 год апублікавана каля 150 рознага тыпу навуко-

вых мовазнаўчых прац, у ліку якіх знаходзяцца манаграфіі, артыкулы, універсітэцкія падручнікі, рэцензіі, м. інш. рэцензіі падручнікаў і школьніх праграм для школ з беларускай мовай навучання.

На Кафедры, пад навуковым кіраўніцтвам А. Абрэмскай-Яблонскай і Э. Смулковай, напісаны звыш 40 мовазнаўчых дипломных прац, у аснову якіх ляглі перш за ўсё дыялектныя матэрыялы, сабраныя або самымі студэнтамі, або супрацоўнікамі Кафедры і студэнтамі ў час дыялекталагічных экспедыцый на Беласточчыну. Апошняя дысертацыі датычнаў сучаснай беларускай літаратурнай мовы і гісторыі мовы.

Гісторыкі літаратуры працавалі ў галіне даследаванняў, прысвяченых паасобным праблемам беларускай прозы і пазіі, беларускага фальклору, перакладам з польскай на беларускую і з беларускай на польскую мовы. І так, А. Баршчэўскі апублікаваў шэраг артыкулаў, прысвяченых рамантычнай пльні ў творчасці Я. Коласа, сувязям Я. Купалы з польскай літаратурай, творчым аб'яднаннем у беларускай літаратуры. Папярэдзіў таксама прадмовай книгу „Беларуская пазія“, выдадзеную ў выд. „Ossolineum“. У галіне фалькларыстыкі А. Баршчэўскі падрыхтаваў, пераклаў і выдаў два тамы беларускай народнай прозы, „Dialekbskie skrzypce“ і „Niewyszczegradny dzban“. Апрача таго, падрыхтаваў да выдання том рускай народнай прозы і том украінскай народнай прозы. А. Баршчэўскі выдаў таксама 1-ю і 2-ую часткі гісторыі беларускай літаратуры — падручніка, прызначанага для студэнтаў беларусістыкі Варшаўскага універсітэта. У тыднёвіку „Ніва“ А. Баршчэўскі апублікаваў каля 600 артыкулаў падручнікавага тыпу пад супольным загалоўкам „Беларуская літаратура“.

З. Скібінская апублікавала шэраг артыкулаў, прысвяченых галоўным чынам перакладам „Пана Тадэвуша“ А. Міцкевіча на беларускую мову. З. Скібінская праслядзіла гісторыю перакладаў паэм, пачынаючы ад В. Дуніна-Марцінкевіча, а канчаючы на спробах перакладу з апошніх гадоў. Пераклады „Пана Тадэвуша“ з'яўляюцца тэмай яе кандыдацкай дысертацыі, якую абараніла ў 1982 г.

Н. Панасюк спецыялізуецца ў галіне перакладаў беларускай прозы на польскую мову. З'яўляецца яна аўтарам некалькіх артыкуалаў, прысвяченых гэтай праблеме.

Супрацоўнікі Кафедры, як мовазнаўцы, так і літаратуразнаўцы, удзельнічалі ў многіх навуковых канферэнцыях і сімпозіу-

зах, якія адбываліся ў Польшчы і за мяжою, м. інш. у Маскве, Мінску, Сафіі і Варшаве.

На працыгу 25 гадоў існавання Кафедры беларускай філалогіі вучобу закончыла каля 130 асоб стацьяннарна і звыш 40 асоб завочна. Першая 13-асабовая група выпускнікоў беларускай філалогіі закончыла вучобу вясною 1961 г. Наступныя групы пакідалі сцены навучальныя установы штогод або праз два гады, у залежнасці ад частотнасці набору кандыдатаў на гэтыя кірунак.

У пачатку існавання Кафедры амаль усе студэнты першых выпусксаў былі родам з Беласточчыны, а ў пазнейшыя гады і з других рэгіёнаў Польшчы, між іншым, з Гданьскага, Шчэцінскага, Лодзінскага, Катавіцкага, Варшаўскага ваяводстваў, з горада Варшавы і іншых.

Выпускнікі беларускай філалогіі працуяць у розных галінах народнай гаспадаркі, галоўным чынам у асвеце, навуцы, культуры, замежных гандлі і ў турыстыцы. Можна іх сустрэць на Беласточчыне, у Гданьскім, Быдгаскім, Шчэцінскім, Плоцкім, Варшаўскім, Лодзінскім, Бяльска-Падляшскім, Чэнстахоўскім, Катавіцкім ваяводствах, а таксама за мяжой Польшчы — у СССР і ў Швецыі. Самая вялікая іх колькасць працуе ў Беластоку і Беластоцкім ваяводстве, у Варшаве і яе ваколіцах. Большасць выпускнікоў (каля 70%) — гэта настаўнікі пачатковых і сярэдніх школ. Вучанцы беларускай і рускай мовам і другім предметам. Многія з іх з'яўляюцца дырэкторамі школ, інспектарамі, працаўнікамі кураторый, метадыстамі беларускай і рускай мовай.

Другую группу (каля 16 асоб) утвараюць працаўнікі Варшаўскага ўніверсітэта, Інстытута славянаўства Польскай акадэміі навук і інцых вышэйшых навучальных установ. Яны займаюцца дыдактыкай і навуковай дзейнасцю. Сем асоб з гэтай групы мае навуковую ступень доктара філалагічных навук. Яны з'яўляюцца аўтарамі манографій дыдактычных дапаможнікаў, многіх навуковых і папулярна-навуковых прац і артыкулаў, рецензій і аглядоў. Удзельнічаюць у навуковых канферэнцыях, сімпозіумах і з'ездах, рэалізаваных у краіне і за яе межамі. Некаторыя з'яўляюцца членамі рэдакцыйных камітэтаў навуковых і дыдактычных журналоў.

Сярод выпускнікоў беларускай філалогіі ёсць некалькі вядомых у беларускім асяроддзі паэтаў і празаікаў, якія пішуць на беларускай мове.

Каля 10 асоб працуе ў розных выдавецтвах, рэдакцыях часо-

пісаў і газет („Czytelnik“, „Książka i Wiedza“; „Trybuna Ludu“, „Gazeta Współczesna“, „Ніва“), у радыё і тэлебачанні, у музеях, дамах культуры і ў бібліятэках.

Апрача службовых абавязкаў, яны часта займаюцца грамадской дзейнасцю і наогул заслугоўваюць на высокую ацэнку, пашану і прыхильнасць супрацоўнікаў. Сваёй працай і творчасцю ўзбагачаюць навуковыя, культурныя і гаспадарчыя дасягненні Польскай народнай рэспублікі. Плённа развіваюць традыцыі вядомых польскіх даследчыкаў беларускай народнай культуры: Аскара Кольбера, Часлава Пяткевіча, Казіміра Машынскага і Міхала Федароўскага, аўтара манументальнага зборніка „Lud białoruski“, які верыў у адраджэнне беларускай інтэлігенцыі і, прысвячаючы ёй том „Ludu białoruskiego“, пісаў:

„Tom jeden przypisać przyszłej inteligencji białoruskiej. Są to skarby naszych ojców, dziedzictwo to przebogate, i skazki, i pieśni, i baje dziadów przemilnych. W proch były one wdeptane, jako ziarna złota, ja je dobylem, a wy posiejecie, aby wasze przyszłe pokolenia plon obfitły zebrały“⁵.

¹ Teksty gwarowe z Białostocczyzny z komentarzem językowym, Białystok 1972.

² E.Smułkowa, Słownictwo w zakresie uprawy roli w gwarach wschodniej Białostocczyzny na tle wschodniopolskim, Wrocław 1968.

³ T. Jasinska-Socha, System fleksyjny starobiałoruskich zabytków II połowy XVII w., Wrocław 1979.

⁴ M. Federowski, Lud białoruski, t. I—VIII, Kraków—Warszawa, 1897—1981.

⁵ M. Federowski, Lud białoruski, t. IV, Warszawa 1935, s. VIII—IX.

Прынятыя скарачэнні навуковых часопісаў
Jpol — Język Polski

LP — Lingua Posnaniensis

SO — Slavia Orientalis

БЕЛАРУСКІ КАЛЯНДАР НА 1983 ГОД

ХХVII ГОД ВЫДАННЯ

БЕЛАСТОК

Выдавецтва
ГАЛОУНАГА ПРАУЛЕННЯ БЕЛАРУСКАГА
ГРАМАДСКА-КУЛЬТУРНАГА ТАВАРЫСТВА
ў Полыцкы